

Grzegorz Wrona ■

OBOWIĄZKI NAKŁADANE NA OSOBY SKAZANE Z ART. 207 § 1 K.K. W ORZECZNICTWIE SĄDÓW REJONOWYCH

Tezą artykułu jest stwierdzenie, że sądy powszechne, wydając wyroki skazujące z art. 207 § 1 k.k., nakładają obowiązek opuszczenia miejsca zamieszkania zajmowanego wspólnie z osobą pokrzywdzoną oraz zakaz kontaktu z osobą pokrzywdzoną w mniej niż 3% spraw. Wniosek taki można wysnuć już w oparciu o analizę statystyki sądowej. Dane statystyczne nie dają jednak odpowiedzi na pytanie, dlaczego liczba spraw skazanych sprawców, na których nałożono ten obowiązek, jest tak niewielka. Niniejszy artykuł ma na celu podjęcie próby ustalenia przyczyn przedstawionego problemu.

Kodeks karny w art. 207 § 1 przewiduje karę pozbawienia wolności w granicach od trzech miesięcy do lat pięciu dla osób, które znęcały się fizycznie lub psychicznie nad osobą najbliższą lub nad inną osobą pozostającą w stałym lub przemijającym stosunku zależności. Statystyka prowadzona przez Ministerstwo Sprawiedliwości wskazuje, że rocznie osób skazanych z art. 207 § 1 jest odpowiednio:

Tabela 1. Liczba osób skazanych na podstawie art. 207 § 1 k.k. w latach 2006–2009¹

Rok	Liczba osób skazanych na podstawie art. 207 § 1 k.k. ogółem	Liczba osób skazanych na podstawie art. 207 § 1 k.k., wobec których orzeczono karę pozbawienia wolności	Liczba osób skazanych na podstawie art. 207 § 1 k.k. wobec których zawieszono wykonanie kary
2006	16 133	15 190	13 539
2007	15 233	14 386	12 809
2008	15 001	14 040	12 499
2009	14 506	13 640	11 769

Jak wynika z tych danych ok. 90% osób skazanych z art. 207 § 1 na karę pozbawienia wolności ma zawieszony jej wykonanie.

Obowiązki z art. 72 § 1 k.k.

29 lipca 2005 r. Sejm uchwalił ustawę o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie. Jednym z podstawowych celów ustawy było zapewnienie osobom doznającym przemocy bezpieczeństwa poprzez odizolowanie sprawcy przemocy. W tym celu ustawa wprowadziła do Kodeksu karnego zmianę w art. 72 § 1, dodając do wyliczenia obowiązków, jakie można nałożyć na osobę skazaną, której zawieszono wykonanie kary, dwa nowe: pkt 7a – zakaz kontaktu z osobą pokrzywdzoną (obecnie rozszerzony o zakaz zbliżania – nowelizacja ustawy z dnia 1 sierpnia 2010 r.) oraz 7b – nakaz opuszczenia miejsca zamieszkania wspólnie zajmowanego z osobą pokrzywdzoną. Poza dwoma nowymi obowiązkami ustawa zmieniła również brzmienie pkt. 6. dodając do niego możliwość nałożenia na osobę skazaną obowiązku uczestniczenia w programie korekcyjno-edukacyjnym. Wszystkie te zmiany miały na celu doprowadzić do takiego oddziaływania na sprawcę, aby zaprzestał stosowania przemocy w rodzinie, ale również (mając na uwadze powtarzalny charakter zjawiska przemocy w rodzinie) zapewnienie osobie doznającej przemocy bezpieczeństwa poprzez zminimalizowanie możliwości oddziaływania sprawcy na osobę pokrzywdzoną. Inne przewidziane w art. 72 § 1 k.k. obowiązki również mogą odgrywać istotną rolę w przypadku sprawcy przemocy w rodzinie, jednak dwa wymienione powyżej powinny, ze swej istoty, stanowić podstawową metodę oddziaływania na sprawców. Odnośnie innych obowiązków przewidzianych w art. 72 § 1 należy w pierwszej kolejności wskazać

¹ Wydział Statystyki Ministerstwa Sprawiedliwości, *Przemoc w rodzinie dane statystyczne za lata 2005–2009*, na stronie: <http://bip.ms.gov.pl/dzialalnosc/statystyki>, dostęp: 18 lipca 2011 r.

pkt 5 – powstrzymanie się od nadużywania alkoholu oraz pkt. 3 – obowiązek łożenia na utrzymanie innej osoby.

Zgodnie z założeniami ustawodawcy, obowiązek polegający na zakazie kontaktu z osobą pokrzywdzoną miał doprowadzić do pozbawienia sprawcy możliwości stosowania przemocy psychicznej czy też innego oddziaływania, w szczególności na odległość, na osobę doznającą przemocy. Wzorując się na ustawodawstwie innych krajów Unii Europejskiej takich jak Austria, Niemcy czy Szwecja, zdecydowano się wprowadzić możliwość nałożenia obowiązku opuszczenia miejsca zamieszkania wspólnie zajmowanego z osobą pokrzywdzoną².

Wprowadzenie w 2005 r. możliwości oddziaływania na sprawcę poprzez udział w programie korekcyjno-edukacyjnym zostało w kodeksie zrównane z oddziaływaniem o charakterze leczniczym, co oznaczało konieczność uzyskania zgody osoby skazanej na udział w programie. Konieczność uzyskania zgody została usunięta dzięki nowelizacji ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie z dnia 1 sierpnia 2010 r. poprzez skreślenie oddziaływania korekcyjno-edukacyjnego z pkt. 6 i utworzenia pkt 6a dotyczącego tego obowiązku, co automatycznie wyłączyło konieczność wyrażania zgody na udział w programie przez osoby do niego kierowane. Powyższe rozwiązanie nie zmienia jednak faktu, że dostępność programów na terenie całego kraju jest ograniczona. Podmiotami zobowiązanymi do prowadzenia programu są powiaty (w ramach funkcjonowania samorządu powiatu programy są prowadzone przez Powiatowe Centra Pomocy Rodzinie lub przekazane do realizacji organizacjom pozarządowym). Jednak, aby program mógł zacząć funkcjonować, konieczne jest przeszkolenie odpowiedniej liczby specjalistów oraz skierowanie uczestników do programu przez sąd. Oba te czynniki w praktyce okazały się być trudne do spełnienia.

Aby obowiązek nałożony na sprawcę mógł przynieść spodziewany efekt, koniecznym jest, aby z treści obowiązku jednoznacznie wynikało, jakie zachowanie bądź postawa jest zakazana lub nakazana. Nie może zatem treść obowiązku zawierać określeń ocennych lub wieloznacznych. Z tego powodu zakaz kontaktu z osobą pokrzywdzoną wymaga sprecyzowania jego rodzaju, a zatem od szczególności treści orzeczenia nakładającego obowiązek będzie zależało, czy zakaz będzie możliwy do wyegzekwowania. Większy problem może się pojawić w przypadku nakazu opuszczenia miejsca zamieszkania zajmowanego wspólnie z osobą pokrzywdzoną. Relacje rodzinne łączące najczęściej sprawcę z osobą pokrzywdzoną powodują, że również prawo do korzystania z konkretnego lokalu mieszkalnego lub nieruchomości przypada obu stronom. Dochodzi zatem

² Druk sejmowy nr 3639, Sejm IV Kadencji, *Rządowy Projekt Ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie*, na stronie: <http://orka.sejm.gov.pl/proc4.nsf/0/569F51A78512A9D9C12570C70030672F?OpenDocument>, dostęp: 18 lipca 2011 r.

do zbiegu karnego zakazu zamieszkania z cywilnym prawem do korzystania z danego lokalu. Ustawodawca przy tym nie określił, czy tryb wykonania obowiązku ma polegać na zachowaniu przez sprawcę prawa do lokalu socjalnego lub pomieszczenia tymczasowego. Jeżeli sprawca przemocy w rodzinie i osoba jej doznająca są zmuszeni wspólnie korzystać z lokalu, istnieje duże ryzyko ponownego wystąpienia aktu przemocy. Aby zminimalizować to niebezpieczeństwo koniecznym jest, aby jedna osoba opuściła miejsce zamieszkania. Systemy prawne, które zakładają przeciwdziałanie przemocy w rodzinie, obowiązek ten nakładają na sprawcę przemocy jako konsekwencję popełnionych przez niego czynów. Jeżeli zatem system prawny danego państwa nie wprowadza procedury pozwalającej zobowiązać sprawcę do opuszczenia miejsca zamieszkania lub takiego obowiązku nie da się wyegzekwować, trudno jest uznać, że w takim systemie osoby doznające przemocy są należycie chronione.

Problemy z nakładaniem wymienionych obowiązków są wskazywane w doktrynie. W zakresie zakazu kontaktu z osobą pokrzywdzoną wskazuje się na konieczność określenia sposobu i rodzaju kontaktu. Możliwy jest bowiem kontakt osobisty lub za pośrednictwem osób trzecich, a także sposób kontaktu polegający na wysyłaniu listu, e-maila, smsa, na telefonowaniu czy kontaktowaniu się w inny sposób za pośrednictwem systemów elektronicznych i teleinformatycznych³. Wyrażono również pogląd, że można wskazać ogólnie zakaz kontaktu w jakikolwiek sposób, bez precyzowania jego sposobu⁴.

Najwięcej krytycznych, a tym samym sceptycznych uwag zostało sformułowanych odnośnie obowiązku opuszczenia miejsca zamieszkania zajmowanego wspólnie z osobą pokrzywdzoną. Główny zarzut dotyczy braku określenia przez ustawodawcę sposobu wykonania obowiązku w sytuacji, kiedy wobec sprawcy nie została orzeczona eksmisja w trybie cywilnym⁵. Wskazuje się również na konieczność określenia terminu, w którym opuszczenie lokalu miałyby nastąpić. W przeciwnym razie obowiązek może nie być możliwy do wykonania⁶. Najdalej idąca wykładnia kwestionuje możliwość nałożenia tego obowiązku na właściciela nieruchomości, którą miałyby opuścić. Wskazuje się bowiem, że: „Obowiązku tego nie można nałożyć na właściciela lokalu. Zgodnie bowiem z art. 64 ust. 1–2 Konstytucji RP własność może być ograniczona jedynie w drodze ustawy, tymczasem

³ R. A. Stefański, *Nowe środki probacyjne*, „Prokuratura i Prawo” 2006, nr 4, M. Królikowski, R. Zawłocki, *Kodeks karny. Część ogólna. Tom II. Komentarz do art. 32–116*, C.H. Beck wydanie 2, Warszawa 2011.

⁴ J. Giezek, N. Kłaczyńska, G. Łabuda, *Kodeks karny komentarz*, LEX 2007.

⁵ M. Budyn-Kulik, P. Kozłowska-Kalisz, M. Kulik, M. Mozgawa, *Kodeks karny komentarz*, Oficyna 2010.

⁶ A. Marek, *Kodeks karny komentarz*, LEX 2010.

poprzez nałożenie obowiązku, o którym mowa w art. 72 § 1 pkt 7b k.k., dochodzi do ograniczenia prawa własności wskutek orzeczenia sądu. Sądy natomiast są zobowiązane do bezpośredniego stosowania Konstytucji RP (art. 8 ust. 2 Konstytucji RP). Oznacza to, że sąd może odmówić zastosowania przepisu umożliwiającego nałożenie tego obowiązku⁷. Wydaje się jednak, że prawo karne w co najmniej kilku przypadkach pozwala na naruszenie prawa własności, a owo naruszenie wynika z orzeczenia, a nie z ustawy, jak chociażby zabór mienia służącego do popełnienia przestępstwa czy zakaz prowadzenia pojazdów. Można również uznać, że osadzenie danej osoby w areszcie lub zakładzie karnym również narusza prawo własności, gdyż osoba ta nie może przebywać w lokalu, będącym jej własnością.

Jak wynika z danych zawartych w statystyce Ministerstwa Sprawiedliwości, sądy powszechne nakładają: w roku 2008 obowiązek opuszczenia miejsca zamieszkania w liczbie 166 przypadków, zakaz kontaktu z osobą pokrzywdzoną w liczbie 280 przypadków; w roku 2009 obowiązek opuszczenia miejsca zamieszkania w liczbie 197 przypadków, zakaz kontaktu z osobą pokrzywdzoną w liczbie 375 przypadków⁸. Odnosząc te dane do liczby skazanych za stosowanie przemocy w rodzinie, są to przypadki niezwykle rzadkie. Jeżeli weźmie się pod uwagę jedynie liczbę osób skazanych za znęcanie się (z art. 207 k.k.), to jest to liczba ok. 16.000. A przecież nie wyczerpuje to statystyki osób skazanych za przestępstwo związane ze stosowaniem przemocy w rodzinie. Dane statystyczne nie dają jednak odpowiedzi na pytanie, ile osób skazanych, np. za naruszenie nietykalności cielesnej z art. 157 k.k., jednocześnie było sprawcami przemocy w rodzinie zgodnie z definicją przemocy sformułowaną w ustawie o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie. Jak już podkreślono na samym wstępie, dane statystyczne prowadzą do wniosku, że opisywane obowiązki są przez sądy stosowane rzadko.

Praktyka nakładania obowiązków na skazanych z art. 207 § 1 k.k. na podstawie badań

Odpowiedź na pytanie, dlaczego tak się dzieje, częściowo znajduje się w uzasadnieniach orzeczeń sądów powszechnych dotyczących art. 207 k.k. Ich analiza oparta jest na badaniach akt spraw sądowych przeprowadzonych przez

⁷ M. Królikowski, R. Zawłocki, *Kodeks karny. Część ogólna. Tom II. Komentarz do art. 32–116*, C.H. Beck wydanie 2, Warszawa 2011.

⁸ *Sprawozdania z realizacji Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie za lata 2008–2009*, na stronie: <http://www.mpips.gov.pl/przemoc-w-rodzinie/sprawozdania-z-realizacji-krajowego-programu-przeciwdzialania-przemocy-w-rodzinie/>, dostęp: 18 lipca 2011 r.

Autora w 2010 r. Badania obejmowały sprawy prawomocnie zakończone w latach 2008–2009 dotyczące przestępstwa znęcania się z art. 207 § 1 k.k. W celu dokonania wyboru akt do analizy wybrano losowo po jednym z sądów rejonowych mających swoją właściwość miejscową na terenie miasta będącego siedzibą sądu apelacyjnego. W ten sposób wybrano jedenaście sądów rejonowych mających jedno z większych wpływów spraw w Polsce w skali roku, które reprezentują niezależny od siebie obszar właściwości. W każdym z tak wyselekcjonowanych sądów zwrócono się do Prezesa Sądu z prośbą o udostępnienie akt prawomocnie zakończonych spraw o dokonanie przestępstwa z art. 207 § 1 k.k. Badania były przeprowadzone w Sądzie Rejonowym dla Warszawy – Mokotowa, Sądzie Rejonowym w Rzeszowie, Sądzie Rejonowym w Lublinie, Sądzie Rejonowym Kraków Śródmieście w Krakowie, Sądzie Rejonowym Szczecin–Centrum w Szczecinie, Sądzie Rejonowym w Białymstoku, Sądzie Rejonowym Gdańsk – Południe w Gdańsku, Sądzie Rejonowym Wrocław – Śródmieście, Sądzie Rejonowym Poznań – Stare Miasto, Sądzie Rejonowym Łódź – Śródmieście w Łodzi oraz w Sądzie Rejonowym Katowice – Wschód w Katowicach. Łącznie do analizy udostępniono 340 spraw. Analiza akt dotyczyła sprawdzenia, czy w uzasadnieniu orzeczenia znajduje się wykładnia pojęcia „znęca się”, a jeżeli tak, jaka jest jej treść, rodzaj oraz wysokość kary, nakładane na skazanego obowiązki, związek zachowania sprawcy z uzależnieniem od alkoholu, obecność w aktach przygotowawczych niebieskich kart, płeć sprawcy, postawa osoby oskarżonej (przyznanie się do popełnienia zarzucanego czynu), stosowanie tymczasowego aresztowania oraz rodzaj znęcania (psychiczne, fizyczne). W wyniku badań uzyskano następujące dane:

Tabela 2. Dane dotyczące spraw z art. 207 § 1 k.k. udostępnionych do badania w poszczególnych sądach

Nazwa sądu	Liczba udostępnionych spraw	Liczba osób uniewinnionych	Liczba osób skazanych		
			Ogółem	W tym na karę bez zawieszenia	Liczba przypadków, w których sąd zastosował wobec skazanego obowiązek z art. 72 § 1 pkt 7a i 7b k.k.
SR Gdańsk–Południe w Gdańsku	11	1	10	0	0
SR Katowice – Wschód w Katowicach	62	5	57	4	0

Nazwa sądu	Liczba udostęp- nionych spraw	Liczba osób uniewin- nionych	Liczba osób skazanych		
			Ogółem	W tym na karę bez zawieszenia	Liczba przypad- ków, w których sąd zastosował wo- bec skazanego obowiązek z art. 72 § 1 pkt 7a i 7b k.k.
SR w Rzeszowie	27	1	26	3	0
SR Szczecin – Centrum w Szczecinie	15	1	14	7	2
SR w Białymstoku	61	3	58	2	6
SR dla Krakowa – Śródmieścia w Krakowie	31	2	29	1	3
SR dla Łodzi – Śródmieścia w Łodzi	16	1	15	1	4
SR Poznań Stare Miasto w Poznaniu	8	1	7	0	2
SR dla Wrocławia – Śródmieścia	31	0	31	8	1
SR dla Warszawy Mokotowa	31	5	26	8	3

W zdecydowanej większości uzasadnień wyroku brak jest odniesienia się do nienakładania obowiązków z art. 72 § 1 pkt 7a i 7b k.k. Z ogólnej liczby 340 analizowanych spraw, tylko w 22 zostały one nałożone. Wynika to w dużej mierze z faktu, że zarówno prokuratura, jak i sami pokrzywdzeni nie wnioskowali o nałożenie tych obowiązków, co w dalszej konsekwencji oznaczało, że sąd w uzasadnieniu orzeczenia nie odnosił się do tej kwestii. W kilku przypadkach pojawiły się jednak stanowiska sądów okręgowych rozpatrujących apelację od wyroków sądów pierwszej instancji, które wskazywały na sposób wykładni przepisu art. 72 k.k. Jako przykład można wskazać wyrok Sądu Rejonowego w Białymstoku z dnia 10 września 2008 r. sygn. akt X K 155/08, w którym skazano mężczyznę za znęcanie się psychiczne i fizyczne nad żoną i pasierbem. Okres czasu objęty oskarżeniem obejmował lata od 1983 r. do 12 lipca 2007 r. W opisie działania sprawcy stwierdzono, że znęcał się poprzez kierowanie słów obelżywych,

zmuszanie do opuszczenia mieszkania, bicie, kopanie, szarpanie za ubranie, duszenie, wykręcanie rąk, ciągnięcie za włosy, oraz w dniu 8 lipca 2007 r. pobicie żony. Sąd wymierzył karę sześciu miesięcy pozbawienia wolności, zawieszając jej wykonanie na okres próby dwóch lat. Jednocześnie nałożono na sprawcę obowiązek opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonymi w okresie jednego miesiąca od uprawomocnienia się wyroku. Powyższe orzeczenie zostało zaskarżone do sądu okręgowego, który w wyroku z dnia 16 lutego 2009 r. sygn. akt VIII K 1021/08 co do zasady utrzymał wyrok w mocy, zmieniając go jedynie w ten sposób, że zdjęto ze skazanego obowiązek opuszczenia miejsca zamieszkania. W uzasadnieniu Sąd Okręgowy stwierdził: „Orzeczenie eksmisji winno nastąpić w sytuacjach wyjątkowych, gdy akty przemocy stanowią zagrożenie dla życia, zdrowia czy też spokoju członków rodziny, a zwłaszcza małoletnich dzieci. Sąd pierwszej instancji przypisał oskarżonemu zachowania, które nie sposób uznać za drastyczne, zagrażające w sposób wyjątkowy zdrowiu czy życiu członków rodziny. Podać należy, że orzeczenie takiego obowiązku byłoby niezasadne także z tego powodu, że dotychczas żadne z małżonków, w tym pokrzywdzona, nie zdecydowało się na wniesienie sprawy o rozwód”.

Dalej idące wnioski odnośnie wykładni obowiązku opuszczenia miejsca zamieszkania zostały dokonane w sprawie, w której Sąd Rejonowy w Białymstoku wydał wyrok skazujący w dniu 6 października 2008 r. sygn. akt XV K 1265/08. Mąż został skazany za znęcanie się psychiczne i fizyczne nad żoną w okresie od lutego 2002 r. do 3 maja 2008 r. w ten sposób, że wszczywał bez powodu awantury domowe, kierował słowa obelżywe, poniżał, wyśmiewał, niszczył przedmioty użytku domowego, szarpał, popychał, wielokrotnie uderzał w głowę, groził pozbawieniem życia. Sąd skazał mężczyznę na karę ośmiu miesięcy pozbawienia wolności, zawieszając warunkowo jej wykonanie na okres próby trzech lat. Jednocześnie nałożono na sprawcę obowiązek opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzoną. W wyniku wniesienia apelacji Sąd Okręgowy w uzasadnieniu wyroku z dnia 14 kwietnia 2009 r. sygn. akt VII Ka 998/08 stwierdził: „Podkreślić należy, że zobowiązanie oskarżonego do opuszczenia lokalu wprowadzone ustawą z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie budzi poważne problemy interpretacyjne (vide m.in. Budyń-Kulig Magdalena, *Komentarz dotyczący art. 72 k.k.*, Oficyna 2007). M.in. trudno określić, jaki charakter ma ten obowiązek i w jakim trybie ma być wykonywany. Czy należy stosować do niego przepisy o eksmisji? Czy należy sprawcy zapewnić lokal zastępczy? Czy obowiązek ten może być nałożony także wówczas, gdy to sprawcy przysługuje prawo zajmowania lokalu?”. W konsekwencji Sąd stwierdził, że niecelowe jest orzekanie nakazu opuszczenia miejsca zamieszkania przez sprawcę.

W pewnym zakresie przeciwne stanowisko zostało wyrażone w sprawie, w której Sąd Rejonowy w Krakowie wydał wyrok skazujący w dniu 7 listopada 2008 r. sygn. akt II K 989/08. W sprawie mężczyzna był oskarżony o znęcanie się psychiczne i fizyczne nad żoną i dziećmi w okresie od 2005 r. do 31 stycznia 2008 r. Wymierzając mu karę 10 miesięcy pozbawienia wolności z warunkowym jej zawieszeniem na okres próby wynoszący 4 lata, sąd nałożył na sprawcę obowiązek opuszczenia miejsca zamieszkania wspólnie zajmowanego z pokrzywdzonymi. W uzasadnieniu wyroku sąd pierwszej instancji stwierdził: „Nie jest bowiem sprawiedliwe zarówno z punktu widzenia prewencji indywidualnej, jak i punktu widzenia zadośćuczynienia społecznemu poczuciu sprawiedliwości, aby to ofiary przestępstw musiały szukać nowego mieszkania, a sprawca zamieszkiwał w lokalu stanowiącym dom oskarżonego i pokrzywdzonego”. Od wyroku została wniesiona apelacja, po której rozpoznaniu Sąd Okręgowy w Krakowie w dniu 17 kwietnia 2009 r. wydał wyrok (sygn. akt IV Ka 163/09), w którego uzasadnieniu stwierdzono: „tylko na marginesie – niezależnie od wątpliwości zgłoszonych przez doktrynę w tym zakresie – stwierdzić należy, że mieszkanie zajmowane przez pokrzywdzoną i oskarżonego jest mieszkaniem komunalnym, a więc przysługuje rodzinie z uwagi na sytuację materialną. Tak więc również z tego punktu widzenia pozostawienie pokrzywdzonej z dziećmi w tym lokalu jest zgodne z zasadami współżycia społecznego. Obowiązek musi mieć termin, inaczej jest zobowiązaniem pustym. Co do obowiązku opuszczenia lokalu nie stosuje się przepisów o eksmisji, a jedynie można odwieść uprzednio zawieszoną karę.”

Nie można jednak stwierdzić, aby w zakresie orzekania obowiązków wobec sprawców przemocy kształtowała się jedna linia orzecznicza. Przeciwnie, wątpliwości co do możliwości ich stosowania zdają się być częstsze niż głosy pozytywne. Jako przykład można wskazać wyrok Sądu Rejonowego w Szczecinie z dnia 28 maja 2008 r. sygn. akt V K 576/07, w którym sąd skazuje mężczyznę za znęcanie się psychiczne i fizyczne nad żoną od października 2002 r. do listopada 2006 r., wymierzając mu karę jednego roku i sześciu miesięcy pozbawienia wolności z warunkowym jej zawieszeniem na okres próby pięciu lat. W tym czasie nałożono na skazanego obowiązek powstrzymania się od nadużywania alkoholu oraz nakazano opuszczenie miejsca zamieszkania wspólnie zajmowanego z pokrzywdzoną. Pomimo że sprawca używał noża oraz bił pokrzywdzoną drewnianą nogą od stołu, Sąd Okręgowy uznał nałożenie nakazu opuszczenia miejsca zamieszkania za bezpodstawne i w tym zakresie wyrok uchylił.

Jeszcze większa rozbieżność pojawia się w przypadku sposobu orzekania obowiązku zakazu kontaktu z osobą pokrzywdzoną. W analizowanych wyrokach, tam gdzie nałożono obowiązek, nie wszędzie był on precyzowany tzn.

część wyroku zawierała jedynie stwierdzenie: zakazuje kontaktu z osobą pokrzywdzoną. Brak wskazania sposobu”. W grupie wyroków, która zawierała sprecyzowany opis zakazanego kontaktu, brak jest jednej metody formułowania zakazu kontaktu. Począwszy od bardzo ogólnych, jak w przypadku wyroku Sądu Rejonowego z Łodzi sygn. akt V K 70/09: „zakaz kontaktu z osobą pokrzywdzoną w jakikolwiek sposób”. Bardziej precyzyjne formy polegają na wymienianiu sposobów kontaktów w wyrokach:

„powstrzymanie się od kontaktowania bezpośrednio oraz za pomocą środków porozumiewania się na odległość”⁹;

„powstrzymanie się od kontaktowania z pokrzywdzoną podczas nieobecności innych osób”¹⁰;

„powstrzymanie się od kontaktowania osobiście, telefonicznie, listownie”¹¹;

„powstrzymanie się od kontaktowania osobistego i telefonicznego”¹².

Szczególną formę określenia obowiązku zakazu kontaktu przyjęto poprzez zakazanie zbliżania się do osoby pokrzywdzonej. Należy zaznaczyć, że forma ta została przyjęta jeszcze przed nowelizacją przepisu z dnia 1 sierpnia 2010 r., która wprowadziła zakaz zbliżania się. Przykładami są orzeczenia Sądu Rejonowego w Katowicach sygn. akt IV K 349/08: „powstrzymanie się od kontaktowania poprzez zakaz zbliżania się na odległość 50 m oraz kontaktowanie się telefoniczne”, oraz Sądu Rejonowego dla Warszawy Mokotowa sygn. akt XIV K 802/09: „powstrzymanie się od kontaktowania z pokrzywdzonymi w miejscu ich zamieszkania oraz w odległości 300 m od tego miejsca”.

Analizując w trakcie badań obowiązki nakładane na sprawców przemocy w rodzinie, jednolita praktyka wytworzyła się jedynie w zakresie orzekania obowiązku powstrzymania się od nadużywania alkoholu. Obowiązek ten jest nakładany zawsze tam, gdzie sąd stwierdzi, że sprawca nadużywa alkoholu. W bardzo różnym zakresie sądy stosują za to możliwość nałożenia innych obowiązków na podstawie art. 72 § 1 pkt 8 k.k. (inne stosowne postępowanie w okresie próby, jeżeli może to zapobiec ponownemu popełnieniu przestępstwa). W udostępnionych do badania sprawach można wyróżnić trzy rodzaje praktyki: nienakładanie obowiązków na podstawie pkt 8, nakładanie obowiązku poprzez powtórzenie sformułowania używanego również w innych orzeczeniach, w których nałożono taki obowiązek, nakładanie obowiązku o treści dostosowanej do konkretnej sprawy. Jako przykład nakładania obowiązków takiej samej lub zbliżonej treści

⁹ Sąd Rejonowy w Krakowie sygn. akt II K 1338/08, niepublikowane.

¹⁰ Sąd Rejonowy w Krakowie sygn. akt II K 1649/07, niepublikowane.

¹¹ Sąd Rejonowy w Białymstoku sygn. akt VII K 616/08, niepublikowane.

¹² Sąd Rejonowy w Białymstoku sygn. akt VII K 661/08, niepublikowane.

można wskazać praktykę w Sądzie Rejonowym w Rzeszowie, gdzie używa się sformułowania: „ułożenia poprawnych stosunków z rodziną”, czasem precyzuje się: „z najbliższą rodziną”. Podobnie w Sądzie Rejonowym w Lublinie, gdzie nakłada się obowiązek: „poprawnego zachowania wobec pokrzywdzonego”. Jako przykład można wskazać również Sąd Rejonowy w Poznaniu, gdzie używa się sformułowania: „powstrzymania się od wszczynania awantur domowych”. Jako najbardziej rozbudowany obowiązek występujący w sprawach podlegających analizie należy uznać obowiązek nałożony przez Sąd Rejonowy we Wrocławiu w sprawie V K 1548/08, w której sąd zakazał sprawcy zachowania takiego jakiego opis znajdował się w opisie czynu, czyli wszczynania awantur, ubliżania itd.

Podsumowanie i wnioski

Przeprowadzone badania potwierdzają wniosek płynący z analizy statystyki sądowej dotyczący małej liczby nakładanych obowiązków powstrzymania się od kontaktów z osobą pokrzywdzoną oraz nakazu opuszczenia miejsca zamieszkania. Poza relatywnie małą liczbą tych obowiązków z przedstawionych spraw wynika, że praktyka ich nakładania jest bardzo różna i poglądy na temat sposobu nakładania tych obowiązków (bądź ich nienakładania) są rozbieżne. Pomimo zatem sześcioletniego okresu, jaki upłynął od wprowadzenia tych obowiązków do Kodeksu karnego, nie wytworzyła się praktyka pozwalająca zapewniać bezpieczeństwo osobom pokrzywdzonym. Jako główną przyczynę takiego stanu rzeczy należy wskazać wątpliwości interpretacyjne dotyczące obu obowiązków. W przypadku zakazu kontaktu mamy do czynienia z trudnym w praktyce sprecyzowaniem, o jakie konkretnie zachowanie chodzi, a w przypadku nakazu opuszczenia miejsca zamieszkania wątpliwości budzi możliwość wykonania tego obowiązku, a nawet pojawiają się w doktrynie zarzuty o niekonstytucyjności tego przepisu.

Po nowelizacji ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, czyli od 1 sierpnia 2010 r. statystyka w zakresie orzekania obowiązku opuszczenia miejsca zamieszkania może ulec poprawie. Z nieoficjalnych informacji płynących z prokuratur można bowiem wywnioskować, że pozytywnie został przyjęty przepis art. 27a k.p.k., który pozwala zobowiązać osobę podejrzaną do opuszczenia miejsca zamieszkania. Trudno sobie też wyobrazić, aby przed wyrokiem stosowano tego rodzaju instytucję, a po wyroku skazującym nie kontynuowano tego obowiązku, poza przypadkami wyjątkowymi. Większy problem może pojawić się w przypadku zakazu kontaktu z osobą pokrzywdzoną, który został poszerzony przez nowelizację o zakaz zbliżania się. Powstaje bowiem problem ustalenia, kto do kogo się zbliża. Jeżeli bowiem osoba skazana nie może się zbliżyć do osoby

pokrzywdzonej, nie oznacza to automatycznie, że osoba skazana na widok osoby pokrzywdzonej ma zacząć uciekać, bo inaczej naruszy obowiązek. Za problematyczne należy uznać określanie zakazu zbliżania na odległość liczoną od miejsca zamieszkania osoby pokrzywdzonej, np. w odległości 300 m od miejsca zamieszkania. W ten sposób bowiem tworzy się zamkniętą przestrzeń dla osoby pokrzywdzonej, w której może się czuć bezpiecznie, ale tylko w tej przestrzeni. Jeżeli ją opuści, obowiązek już nie ma zastosowania. Tym samym, w jakimś sensie ogranicza się przestrzeń osobie pokrzywdzonej, a nie sprawcy.

Wszelkie wątpliwości mogłyby jednak być wyjaśnione, jeżeli linia orzecznicza w tym zakresie była jednolita. Aby tak się mogło stać, sądy okręgowe musiałyby w znacznie większej liczbie przypadków wypowiadać się co do zasadności i sposobu nakładania tych obowiązków. Krokiem w kierunku znacznie częstszego nakładania obowiązków jest projekt wytycznych Prokuratora Generalnego dotyczący postępowań przygotowawczych dotyczących przestępstw popełnionych z użyciem przemocy w rodzinie. Znowelizowana ustawa o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie nakłada na Prokuratora Generalnego obowiązek wydania tego rodzaju wytycznych. W zaprezentowanym przez Prokuratora Generalnego projekcie wytycznych zawarty jest m.in. obowiązek składania przez prokuratorów wniosków o nałożenie kary wraz z obowiązkiem powstrzymania się od kontaktowania z osobą pokrzywdzoną oraz nakazem opuszczenia miejsca zamieszkania zajmowanego wspólnie z osobą pokrzywdzoną. Nie rodzi to zobligowania sądów do nakładania tych obowiązków, ale fakt złożenia takiego wniosku nie może nie znaleźć swojego odzwierciedlenia w uzasadnieniu orzeczenia sądowego. Zatem sądy bądź będą nakładać obowiązki lub będą wskazywać, z jakiego powodu wniosku prokuratora w tym zakresie nie uznają za zasadny. Tym samym w perspektywie istnieje szansa na ukształtowanie się linii orzeczniczej.

Z sądów, których wyroki były przedmiotem wspomnianych wyżej badań, w dwóch przypadkach daje się zauważyć znacznie większą liczbę spraw niż w pozostałych sądach. Jest to Sąd Rejonowy w Białymstoku i Sąd Rejonowy w Rzeszowie. W obu przypadkach większa liczba spraw, a co za tym idzie większa liczba osób skazanych, była wynikiem stosowania w szerokim zakresie art. 335 k.p.k., czyli wniosku o skazanie bez rozprawy. Tryb ten w istotny sposób skraca postępowanie sądowe i z pewnością w tym zakresie jest znacznym ułatwieniem dla wymiaru sprawiedliwości. Jednak nie da się nie zauważyć, że zapadające orzeczenia były pozbawione bardziej dolegliwych dla osób skazanych obowiązków, a już niemal zupełnie były pozbawione obowiązku powstrzymania się od kontaktowania z osobami pokrzywdzonymi czy nakazu opuszczenia miejsca zamieszkania zajmowanego wspólnie z osobami pokrzywdzonymi. Przy dążeniu zatem do zwiększenia liczby nałożonych obowiązków, nie powinno się po-

mijać również art. 335 k.p.k., gdyż wobec narastającej nieustannie w wymiarze sprawiedliwości presji skrócenia czasu rozpatrywania spraw należy oczekiwać, że wszelkie instrumenty zmierzające do skrócenia czasu orzekania będą powszechnie stosowane. Nie może się to jednak nigdy odbywać kosztem bezpieczeństwa osoby pokrzywdzonej.

